

ДОДАТОК

До Świetnej Dyrekcji Państw. Gimnazjum XII
we Lwowie

W odpowiedzi na pismo Dyrekcji z dnia 10 XI 1928 r. l. 2056 proszę przyjąć następujące oświadczenie:

W dniu 10 listopada byłem obecnym na uroczystym poranku szkolnym, urządzonym przez młodzież gimnazjum XII dla uczczenia 10-lecia niepodległości Państwa Polskiego, – wysłuchałem przemówienia p. Prof. Kossowskiego, deklamacji „Hasło” i muzycznych produkcji uczniów. Następnie zaczął przemawiać jeden ze starszych uczniów i użył w przemówieniu słów, że Ukraińcy w 1918 r. w bratobójczy sposób napadli na Polaków. Byłem tak dotknięty temi słowami, że pod pierwszym wrażeniem wstałem z miejsca, opuściłem salę i wyszedłem z budynku szkolnego. Na dalsze punkty programu nie powróciłem, bo czułem się tak wstrząśnięty nerwowo, że nie mogłem zupełnie się opanować.

W gimnazjum XII od chwili objęcia posady przed rokiem starałem się dostosować się do Grona, do którego wszedłem jako człowiek obcy, – starałem się z jak największą lojalnością wypełniać wszystkie rozporządzenia i wskazówki Władzy przełożonej, – do młodzieży polskiej odnosiłem się z serdecznością ażeby nie dać jej odczuć, że uczy ją i wychowuje nauczyciel nie-polskiej narodowości. Zdawało mi się, że pozyskałem i miłość młodzieży i zyczliwość grona, a z wielką radością usłyszałem z ust Pana Dyrektora (przy sposobności obchodu Jego Imienin), że chociaż w gronie są profesorowie różnych narodowości i wyznań, to mimo to w gimnazjum naszym panuje zupełna harmonia. Taką atmosferę odczuwałem w szkole. Wystąpienie więc ucznia, który prawdopodobnie wiedział o tem, że jestem Ukraińcem, na poranku uroczystym mimo to użył słów tak bardzo bolesnych dla mnie, – wystąpienie to było dla mnie udarem tak niespodziewanym i silnym, że wyszedłem z sali.

Proszę o przyjęcie mego oświadczenia do łaskawej wiadomości.

Lwów 10 listopada 1928 r.

Dr Jan Krypiakiewicz
Prof. Gimm. XII

ЦДА у Львові. – Ф. 179. – Оп. 7. – Спр. 13263. – Арк. 156.

СИГНАЛЬНИЙ ПРИМІРНИК “ПОВЕСТИ ОБ УКРАИНСКОМНАРОДЕ” КУЛІША

У науковій бібліотеці Інституту російської літератури (Пушкінський дім) Російської академії наук зберігається сигнальний примірник Кулішевої “Повести об українском народі”, поданий до Петербурзького цензурного комітету для отримання дозволу на випуск книжки у світ (шифр: 1936и/622). Згідно з усталеною процедурою, перед тим, як випустити з друкарні вже готову книжку, слід було подати примірник до цензурного комітету, щоб цензор міг зіставити книжку з текстом, який дозволив. Відтак, якщо розбіжностей не було виявлено, цензор мав видати квиток, на підставі якого весь наклад книжки з друкарні надходив у розпорядження видавця. Квиток також засвідчував, що цензурний комітет отримав “узаконенное число экземпляров” книжки. Власне, примірник “Повести об украинском народе” з бібліотеки ІРЛІ (ПД) і містить саме такий квиток (скріплений печаткою Петербурзького цензурного комітету з титульною сторінкою книжки) з дозволом на випуск цього видання у світ. Квиток (за № 1066) із штампованим текстом, куди від руки вписано назви книжки й друкарні – Імператорської Академії наук (видання появилoся саме у ній), було видано 11 липня 1846 р.

Цензурний дозвіл на окреме видання “Повести об украинском народе” Кулішотримав 28 червня 1846 р. від цензора Степана Куторги. Наклад книжки був усього 200 примірників¹. Журнальний варіант “Повести...” з’явився у першій половині того самого року в “Звездочке: Журнале для детей старшего возраста” (№ 2–7), що його видавала Олександра Ішимова. Цензором публікації в “Звездочке” був Ігнатій Івановський (закінчення в останньому номері цензурував Куторга). Як встановив Василь Івашків, детально проаналізувавши Кулішеву книжку, журнальний і книжковий варіанти “Повести...” мали деякі, часом істотні розбіжності².

Як відомо, висновок III відділу про покарання Куліша за “чрезмерную любовь к родине” під час кирило-мефодіївського процесу ґрунтувався насамперед на оцінці цієї історичної праці: мовляв, у ній (та в кількох інших творах) автор “с восторгом описывал дух прежнего казачества, наезды гайдамаков изображал в виде рыцарства”, а сама повість “могла производить тем больший вред, что сочинена для детей старшего возраста”³. Описуючи історію з Кулішевим арештом і цензурним пропуском “Повести...”, Олександр Никитенко у своєму щоденнику 2 травня 1846 р. занотував: “У цензора Ивановского спрашивают: “Как он пропустил сочинение Кулиша?”. Он отвечал прямо, что “это ошибка и что он виноват”. На отдельных книжках стоит имя Куторги и он тоже призван к допросу”. Ознайомившись невдовзі з публікацією, Никитенко як досвідчений цензор зрозумів, що провина його колег по службі була незаперечною, адже вони дозволили до друку надто свободолюбний як для миколаївської епохи твір, до того ж відверто зорієнтований на українські національні проблеми: “Я, наконец, достал “Звездочку” и прочел историю Кулиша теперь мне понятно, почему Ивановский не мог отвечать ничего, кроме: “виноват”. Государь увидел под отдельными книжками имя цензора Куторги велел посадить его в крепость. Но граф Орлов (шеф корпус жандармов і начальник III відділу. – О. Ф.) представил, что надо прежде узнать, как дело было”⁴. Майже через десять років після публікації твору донька Сергія Аксакова – Віра у своєму щоденнику зробила подібні висновки (запис від 24 листопада 1854 р.): “Утром читала я “Повесть о малороссийском народе”. Сильно возбудительная вещь. Всё, каждое слово проникнуто одним духом!”⁵.

Квиток на вихід “Повести об украинском народе” у світ підписав не Куторга (який, очевидно, з якихось причин був відсутній на службі), а інший цензор Петербурзького комітету – Амплій Очкін (і секретар Семенов). Така заміна цілком допускалася, оскільки цензор, який підписував квиток, робив лише технічну працю: він мав звірити публікацію з уже дозволеним, а якщо це була окрема відбитка, то його праця була мінімальною.

І останнє, що звертає увагу в цьому примірнику “Повести об украинском народе” – це те, що його раніше ніхто не читав: усі аркуші книжки були ще не розрізані, хоча видання є у відкритому для науковців доступі. За весь той період, що існував Інститут російської літератури, який частково успадкував книжкові й рукописні фонди Імператорської Академії наук, до цієї книжки тут не звертався жоден із дослідників!

Олесь Федорук (Київ)

¹ Куліш П. Повне зібрання творів. Листи. – К., 2005. – Т. I. – С. 175.

² Івашків В. Визначна пам’ятка української суспільно-історичної думки середини XIX століття // Куліш П. Повість про український народ. – Львів, 2006. – С. 7–49.

³ Кирило-Мефодіївське товариство: У 3 т. – К., 1990. – Т. 2. – С. 80–81.

⁴ Никитенко А. В. Дневник: В 3 т. / Подгот. текста, вступ. стат. і прим. И. Я. Айзенштока – [Л.] 1955. – Т. 1. – С. 274.

⁵ Дневник Веры Сергеевны Аксаковой / Ред. и прим. кн. Н. В. Голицына и П. Е. Щеголева – СПб., 1913. – С. 11.